

TIENVIITTOJA TULEVAISUUTEEN

TEKOÄLY JA PERUSOIKEUDET

TIIVISTELMÄ

3

Keskeiset havainnot ja perusoikeusviraston lausunnot

5

Perusoikeuksien turvaaminen – soveltamisala, vaikutustenarvioinnit ja vastuullisuus

10

Syrjimättömyys, tietosuojaja oikeussuojan saatavuus: kolme horisontaalista teemaa

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2021.

Jäljentäminen on sallittua, jos lähde mainitaan.

Kaikkien sellaisten kuvien tai muun aineiston käyttöön tai jäljentämiseen, jotka eivät kuulu Euroopan unionin perusoikeusviraston tekijänoikeuteen, on pyydettävä lupaa suoraan tekijänoikeuden haltijalta.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto tai kukaan viraston puolesta toimiva henkilö ei ole vastuussa jäljempänä esitetävän tiedon mahdollisesta käytöstä.

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2021.

Print	ISBN 978-92-9461-239-7	doi:10.2811/27576	TK-04-20-657-FI-C
PDF	ISBN 978-92-9461-217-5	doi:10.2811/559825	TK-04-20-657-FI-N

Kuvat:

Kansi: © HQUALITY/Adobe Stock

Sivu 1: © Mykola Mazuryk/AdobeStock

Sivu 3: © Mimi Potter/AdobeStock

Sivu 4: © Sikov/Adobe Stock

Sivu 7: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Sivu 9: © VideoFlow/Adobe Stock

Sivu 11: © Monsitj/Adobe Stock

”Tekoäly on hieno asia, mutta meidän on opittava käyttämään sitä.”

(Yksityinen yritys, Espanja)

”Vaarana on, että koneeseen luotetaan liikaa.”

(Julkishallinto, Ranska)

Tekoälyä käytetään yhä enemmän sekä yksityisellä että julkisella sektorilla, ja se vaikuttaa jokapäiväiseen elämään. Joidenkin mielestä tekoälyn kehitys merkitsee, ettei ihminen enää hallitse koneita. Toiset taas pitävät sitä teknologiana, joka auttaa ihmiskuntaa vastaamaan kiireellisimpiin haasteisiinsa. Vaikka kumpikaan kuva ei ehkä ole täysin oikea, huoli tekoälyn vaikutuksesta perusoikeuksiin on selvästi kasvussa, ja ihmis-oikeustoimijoiden on syytä valvoa sen käyttöä.

Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA) raportissa *Getting the future right – Artificial Intelligence and fundamental rights* (Tienviittoa tulevaisuuteen – tekoäly ja perusoikeudet) annetaan yleiskuva tekoälyn liittyvien teknologioiden nykyisestä käytöstä EU:ssa ja analysoidaan sen vaikutuksia perusoikeuksiin. Siinä keskitytään käyttötapauksiin neljällä keskeisellä alalla: sosiaalietuuksissa, ennakoivassa poliisitoiminnassa, terveyspalveluissa ja kohdennetussa mainonnassa.

Tässä yhteenvedossa esitellään raportin keskeiset havainnot.

Tekoälyn määrittely

Tekoälylle ei ole yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Sillä ei viitata konkreettisiin sovelluksiin vaan otetaan huomioon teknologian viimeaikainen kehitys, joka kattaa useita eri teknologioita.

Perusoikeusviraston tutkimuksessa ei käytetty tiukkaa määritelmää tekoälylle pääraportissa esitetyissä käyttötapauksissa. Haastatteluissa tekoäly määriteltiin laajasti viitaten tekoälyä käsittelevän Euroopan komission korkean tason asiantuntijaryhmän antamaan määritelmään:

”Tekoäly tarkoittaa järjestelmiä, jotka osoittavat älykäästä käyttäytymistä analysoimalla ympäristöään ja toteuttamalla toimia – jossain määrin itsenäisesti – tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Tekoälypohjaiset järjestelmät voivat olla puhtaasti ohjelmistopohjaisia ja toimia virtuaalimaailmassa (esim. virtuaaliavustajat, kuvananalysointiohjelmit, hakukoneet, puheen- ja kasvojentunnistusjärjestelmät), tai tekoälyä voidaan sisällyttää laitteisiin (esim. pitkälle kehitetyt robotit, autonomiset autot, miehittämättömät ilma-alukset ja esineiden internetin sovellukset).”

*Tästä tekoälyä käsittelevän korkean tason asiantuntijaryhmän lähtömääritelmästä keskusteltiin ryhmässä edelleen. Ks. AI HLEG (2019), **A definition of AI: Main capabilities and disciplines** (Tekoälyn määrittely: keskeiset valmiudet ja tieteenalat).*

Mikä oli tutkimuksen kohde?

Perusoikeusvirasto teki kenttätutkimusta viidessä EU:n jäsenvaltiossa: Alankomaissa, Espanjassa, Ranskassa, Suomessa ja Virossa. Se keräsi tietoja tekoälyjärjestelmien suunnitteluun ja käyttöön osallistuvilta yksityisen ja julkisen sektorin keskeisillä osa-alueilla toimivilta tahoilta siitä, miten ne käsittelevät asiaan liittyviä perusoikeuskysymyksiä.

Tutkimus perustui 91 henkilökohtaiseen haastatteluun, ja siinä kerättiin tietoa seuraavista:

- tekoälyteknologian tarkoitus ja käytäntöön soveltaminen
- tekoälyä käytettäessä tehtävät arvioinnit sekä sovellettava oikeudellinen kehys ja valvontamekanismit
- tietoisuus perusoikeuksiin liittyvistä kysymyksistä ja mahdollisista käytössä olevista suojaustoimista sekä
- tulevaisuudensuunnitelmat.

Lisäksi haastateltiin kymmentä asiantuntijaa, jotka osallistuivat tekoälyn käyttöön liittyvien mahdollisten perusoikeusrikkomusten seurantaan tai tarkkailuun. He edustivat kansalaisyhteiskuntaa, juristeja ja valvontaelimiä.

Tarkempi kuvaus tutkimusmenetelmistä ja haastatteluissa esitetyistä kysymyksistä on pääraportin liitteessä 1, joka on saatavilla [perusoikeusviraston verkkosivustolta](#).

”Tärkeintä on käsitellä tapauksia tehokkaammin. Kyse on työntekijöiden eli tapausten käsitelijöiden mahdollisimman tehokkaasta hyödyntämisestä.”

(Julkishallinto, Alankomaat)

”Järjestelmää testattaessa ei varsinaisesti tarkasteltu oikeudellisia näkökohtia, vaan tutkimme, onko järjestelmä kannattava.”

(Yksityinen yritys, Viro)

Euroopan unionin perusoikeusviraston työ tekoälyn, massadatan ja perusoikeuksien alalla

Euroopan unionin perusoikeusviraston tekoälyä ja perusoikeuksia koskeva raportti on tärkein perusoikeusviraston **tekoälyä, massadataa ja perusoikeuksia koskevaan hankkeeseen** liittyvä julkaisu. Hankkeen tavoitteena on arvioida uusien teknologioiden, kuten tekoälyn ja massadatan, myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia perusoikeuksiin.

Raportti perustuu useissa aiemmissa asiakirjoissa esitettyihin havaintoihin:

- **Facial recognition technology: fundamental rights considerations in the context of law enforcement (Kasvontunnistustekniikka: perusoikeuksia koskevat näkökohdat lainvalvonnassa)** (2019). Tässä asiakirjassa hahmotellaan ja analysoidaan perusoikeuksia koskevia haasteita, joita syntyy, kun viranomaiset käyttävät reaaliaikaista kasvontunnistustekniikkaa lainvalvontatarkoituksiin. Lisäksi siinä esitellään lyhyesti toimia, joilla voidaan auttaa välttämään oikeuksien loukkauksia.
- **Data quality and artificial intelligence – mitigating bias and error to protect fundamental rights (Tietojen laatu ja tekoäly – ennakkoluulojen ja virheiden lieventäminen perusoikeuksien suojelemiseksi)** (2019). Tässä asiakirjassa korostetaan tietojen heikon laadun tiedostamisen ja välttämisen merkitystä.
- **#BigData: Discrimination in data-supported decision making (#Massadata: syrjintä data-avusteisessa päätöksenteossa)** (2018). Asiakirjassa käsitellään sitä, miten tähän liittyvää syrjintää voi esiintyä, ja ehdotetaan mahdollisia ratkaisuja.

Perusoikeusvirasto tarkastelee hankkeen yhteydessä myös mahdollisuutta tutkia joko verkkokokeilujen tai simulaatiotutkimusten avulla konkreettisia esimerkkejä perusoikeuksiin liittyvistä haasteista, joita ilmenee käytettäessä algoritmeja päätöksenteossa.

Keskeiset havainnot ja perusoikeusviraston lausunnot

Uudet teknologiat ovat muuttaneet elämäntapaamme perinpohjaisesti. Erityisesti uudet datavetoiset teknologiat ovat vauhdittaneet tekoälyn kehittämistä, muun muassa sellaisten tehtävien automatisointia, joita yleensä ovat hoitaneet ihmiset. COVID-19-terveyskriisi on edistänyt tekoälyn käyttöönottoa ja tietojen jakamista. Tämä on luonut uusia mahdollisuuksia mutta myös haasteita ja uhkia ihmis- ja perusoikeuksille.

Tiedotusvälineet, kansalaisyhteiskunta, tiedemaailma, ihmisoikeuksia käsittelevät toimielimet ja poliittiset päättäjät ovat kiinnittäneet paljon huomiota tekoälyn kehitykseen. Huomio kohdistuu suurelta osin sen mahdollisuuksiin tukea talouskasvua. Vähemmän huomiota on kiinnitetty siihen, miten eri teknologiat voivat vaikuttaa perusoikeuksiin. Tähän mennessä ei ole vielä paljon empiiristä näyttöä siitä, miten monenlaisiin oikeuksiin tekoäly vaikuttaa tai mitä tarvitaan sen varmistamiseen, että tekoälyn käytössä noudatetaan perusoikeuksia.

Euroopan komissio julkaisi 19. helmikuuta 2020 *Valkoisen kirjan tekoälystä – Eurooppalainen lähestymistapa huippuosaamiseen ja luottamukseen*. Siinä esitetään tekoälyä Euroopassa koskevan tulevan EU:n sääntelykehityksen pääperiaatteet. Valkoisen kirjan mukaan on erittäin tärkeää, että tällainen kehitys perustuu EU:n perusarvoihin, joihin kuuluu ihmisoikeuksien kunnioittaminen Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 2 artiklan mukaisesti.

Euroopan unionin perusoikeusviraston tekoälyä ja perusoikeuksia koskevassa raportissa tuetaan tätä tavoitetta analysoimalla vaikutuksia perusoikeuksiin tekoälyn käytön yhteydessä. Se perustuu tekoälyn konkreettisiin ”käyttötapauksiin” valituilla aloilla, ja siinä keskitytään tosielämän tilanteisiin tekoälyn käyttöön liittyvien perusoikeushaasteiden ja -mahdollisuuksien osalta.

Raportti perustuu 91 haastatteluun, ja haastateltavat olivat julkishallinnon virkamiehiä ja yksityisten yritysten henkilöstöä valituissa EU:n jäsenvaltioissa. Heiltä kysyttiin tekoälyn käytöstä, heidän tietoisuudestaan asiaan liittyvistä perusoikeuskysymyksistä sekä käytännöistä tekoälyn käyttöön liittyvien riskien arvioimiseksi ja lieventämiseksi.

Lisäksi haastateltiin kymmentä asiantuntijaa, jotka käsitelivät eri tavoin tekoälyn mahdollisia perusoikeuksiin liittyviä haasteita. Tähän ryhmään kuuluivat julkiset toimijat (kuten valvontaviranomaiset), kansalaisjärjestöt ja juristit.

Oikeudellinen kehys

Tekoälyn käyttöön EU:ssa sovellettava yleinen perusoikeuskehys* koostuu Euroopan unionin perusoikeuskirjasta (perusoikeuskirja) ja Euroopan ihmisoikeussopimuksesta.

Asian kannalta merkityksellisiä ovat monet muut Euroopan neuvoston ja kansainväliset ihmisoikeuksiin liittyvät välineet. Näihin kuuluvat vuonna 1948 annettu ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus ja YK:n tärkeimmät ihmisoikeussopimukset.**

Myös alakohtainen EU:n johdettu oikeus, erityisesti EU:n tietosuojasäännöstö ja EU:n syrjimättömyyttä koskeva lainsäädäntö, auttaa suojaamaan perusoikeuksia tekoälyn käytön yhteydessä. Lisäksi asiaan sovelletaan EU:n jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä.

* Lisätietoja: ks. FRA (2012), *Bringing rights to life: The fundamental rights landscape of the European Union* (Oikeuksien toteuttaminen: perusoikeuksien ympäristö Euroopan unionissa), Luxemburg, Euroopan unionin julkaisutoimisto.

** Tärkeitä yleissopimuksia ovat muun muassa seuraavat; vuonna 1966 tehty kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus; vuonna 1966 taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus; kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva vuoden 1965 kansainvälinen yleissopimus; kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva vuoden 1979 yleissopimus; vuonna 1984 tehty kidutuksen vastainen yleissopimus; vuoden 1989 yleissopimus lapsen oikeuksista; vuoden 2006 yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista; ja vuonna 2006 tehty kansainvälinen yleissopimus kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta.

Lisätietoja yleismaailmallisesta kansainvälisestä ihmisoikeuslainsäädännöstä ja sen täytäntöönpanomekanismeista, ks. esim. De Schutter, O. (2015), *International Human Rights Law: Case, Materials, Commentary*, Cambridge, Cambridge University Press, 2. painos.

PERUSOIKEUKSIEN TURVAAMINEN – SOVELTAMISALA, VAIKUTUSTENARVIOINNIT JA VASTUULLISUUS

Kaikkien tekoälyyn liittyvien perusoikeuksien huomioon ottaminen

Tekoälyjärjestelmien käyttö koskee soveltamisalasta riippumatta monenlaisia perusoikeuksia. Näitä ovat muun muassa yksityisyys, tietosuoja, syrjimättömyys ja oikeussuoja.

Euroopan unionin perusoikeuskirjasta (perusoikeuskirja) tuli oikeudellisesti sitova joulukuussa 2009, ja sillä on sama oikeudellinen arvo kuin EU:n perussopimuksilla. Siinä yhdistetään kansalaisoikeudet sekä poliittiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset oikeudet samaan tekstiin. Perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdan mukaan unionin toimielinten, elinten ja laitosten on kunnioitettava kaikkia perusoikeuskirjassa vahvistettuja oikeuksia. EU:n jäsenvaltioiden on toimittava niin pannessaan täytäntöön unionin lainsäädäntöä. Tämä koskee sekä tekoälyä että mitä tahansa muuta alaa.

Tutkimuksen kenttätyö osoittaa, että tekoälyn alalla käytetään monia erilaisia järjestelmiä. Analysoitujen teknologioiden automaation taso ja monimutkaisuus vaihtelevat. Myös niiden laajuudessa ja mahdollisissa vaikutuksissa ihmisiin on eroja.

Perusoikeusviraston havainnot osoittavat, että tekoälyjärjestelmien käyttö koskettaa soveltamisalasta riippumatta monenlaisia perusoikeuksia. Näitä ovat muun muassa yksityisyys ja tietosuoja, syrjimättömyys ja oikeussuoja. Kun tarkastellaan tekoälyn vaikutusta perusoikeuksiin, haastatteluista käy kuitenkin ilmi, että soveltamisala on usein rajattu tiettyihin oikeuksiin.

Tekoälyä käytettäessä on otettava laajemmin huomioon erilaiset oikeudet teknologian ja käyttöalueen mukaan. Yksityisyyden suoja ja tietosuojaa, tasarvoa ja syrjimättömyyttä sekä oikeussuojan saatavuutta koskevien oikeuksien lisäksi voitaisiin tarkastella myös muita oikeuksia. Näitä ovat esimerkiksi ihmisarvo, oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaaliavustukseen, oikeus hyvään hallintoon (koskee enimmäkseen julkista sektoria) ja kuluttajansuoja (erityisen tärkeää yrityksille). Tekoälyn käyttöyhteydestä riippuen on kiinnitettävä huomiota myös muihin perusoikeuskirjassa suojattuihin oikeuksiin.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 1

Ottaessaan käyttöön uusia toimintalinjoja ja antaessaan uutta tekoälyä koskevaa lainsäädäntöä EU:n lainsäätäjän ja jäsenvaltioiden on EU:n lainsäädännön puitteissa varmistettava, että perusoikeuskirjassa ja EU:n perussopimuksissa vahvistettujen perusoikeuksien koko kirjon kunnioittaminen otetaan huomioon. Asiaa koskeviin politiikkoihin ja lakeihin on liitettävä erityisiä perusoikeuksia koskevia takeita.

Näin tehdessään EU:n ja sen jäsenvaltioiden olisi tukeuduttava vankkaan näyttöön tekoälyn vaikutuksesta perusoikeuksiin sen varmistamiseksi, että tiettyjen perusoikeuksien mahdolliset rajoitukset ovat tarpeellisuus- ja suhteellisuusperiaatteiden mukaisia.

Lainsäädännössä on säädettävä asianmukaisista suojaustoimista, jotta voidaan tehokkaasti estää mielivaltainen puuttuminen perusoikeuksiin ja taata oikeusvarmuus sekä tekoälyn kehittäjille että käyttäjille. Vapaaehtoiset järjestelmät, joilla seurataan ja turvataan perusoikeuksia tekoälyn kehittämisessä ja käytössä, auttavat edelleen lieventämään oikeuksien loukkauksia. Oikeudellisen selkeyden vähimmäisvaatimusten mukaisesti – oikeusvaltion perusperiaatteena ja edellytyksenä perusoikeuksien turvaamiselle – lainsäätäjän on noudatettava asianmukaista huolellisuutta määrittäessään tällaisen tekoälyä koskevan lainsäädännön soveltamisalaa.

Tekoälyyn liittyvien termien oikeudellista määritelmää saattaa olla tarpeen arvioida säännöllisesti, kun otetaan huomioon tekoälyyn liittyvän teknologian moninaisuus ja se, että sen mahdollisista perusoikeuksiin kohdistuvista vaikutuksista ei ole riittävästi tietoa.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 2

EU:n lainsäätäjän olisi harkittava kaikki perusoikeudet kattavien vaikutustenarviointien tekemistä pakollisiksi. Niiden olisi katettava yksityinen ja julkinen sektori, ja niitä olisi sovellettava ennen kuin mitään tekoälyjärjestelmää käytetään. Vaikutustenarvioinneissa olisi otettava huomioon tekoälyteknologioiden vaihteleva luonne ja laajuus, mukaan luettuna automaation taso ja monimutkaisuus, sekä mahdolliset haitat. Niihin olisi sisällyttävä perusmuotoista tietojen seulontaa koskevat vaatimukset, joiden avulla voidaan myös lisätä tietoisuutta mahdollisista perusoikeuksiin kohdistuvista vaikutuksista.

Vaikutustenarviointien olisi perustuttava muilta aloilta saatuihin hyviin käytäntöihin, ja ne olisi tarvittaessa toistettava säännöllisesti käyttöönoton aikana. Arvioinnit tulisi tehdä avoimesti. Niiden tulosten ja suositusten tulisi olla mahdollisuuksien mukaan julkisia. Vaikutustenarviointiprosessin tukemiseksi yrityksiä ja julkishallintoa olisi vaadittava keräämään tiedot, joita tarvitaan perusoikeuksien mahdollisten vaikutusten perusteelliseen arviointiin.

EU:n ja jäsenvaltioiden tulisi harkita kohdennettuja toimia niiden tukemiseksi, jotka kehittävät, käyttävät tai suunnittelevat käyttävänsä tekoälyjärjestelmiä, jotta varmistetaan, että niiden perusoikeuksia koskevia vaikutustenarviointivelvoitteita noudatetaan tehokkaasti. Tällaisia toimia voisivat olla rahoitus, ohjeiden laatiminen, koulutus tai tietoisuuden lisääminen. Niiden olisi kohdistuttava erityisesti – mutta ei yksinomaan – yksityiseen sektoriin.

EU:n ja jäsenvaltioiden tulisi harkita Euroopan tasolla ja kansainvälisellä tasolla kehitettyjen olemassa olevien välineiden, kuten tarkistuslistojen tai itsearviointivälineiden, käyttöä. Näihin kuuluvat muun muassa tekoälyä käsittelevän EU:n korkean tason työryhmän laatimat välineet.

Tehokkaiden vaikutustenarviointien käyttö kielteisten vaikutusten ehkäisemiseksi

Aiemmissa vaikutustenarvioinneissa on keskitytty pääasiassa teknisiin kysymyksiin. Niissä on harvoin käsitelty mahdollisia vaikutuksia perusoikeuksiin. Tämä johtuu siitä, ettei tietoa tekoälyn vaikutuksesta tällaisiin oikeuksiin ole.

Tekoälyjärjestelmien käyttö koskee soveltamisalasta riippumatta monenlaisia perusoikeuksia. Perusoikeuskirjan 51 artiklan 1 kohdan mukaan EU:n jäsenvaltioiden on unionin oikeutta soveltaessaan kunnioitettava kaikkia perusoikeuskirjassa vahvistettuja oikeuksia. Voimassa olevien kansainvälisten normien – erityisesti yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien Yhdistyneiden kansakuntien ohjaavien periaatteiden – mukaisesti yrityksillä tulisi olla käytössä ”ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoiteprosessi, jonka avulla tunnistetaan, ehkäistään ja lievennetään yrityksen ihmisoikeusvaikutuksia sekä määritellään se, miten vaikutuksiin puututaan” (periaatteet 15 ja 17). Tämä koskee tekoälyn parissa työskenteleviä yrityksiä riippumatta niiden koosta ja toimialasta.

Noudattaessaan YK:n ohjaavia periaatteita koskevia sitoumuksiaan EU on antanut useita säädöksiä, joissa käsitellään alakohtaisia välineitä, erityisesti ihmisoikeuksiin liittyvän huolellisuusvelvoitteen yhteydessä. Parhailaan keskustellaan uudesta EU:n johdetusta oikeudesta. Tällaisessa lainsäädännössä edellytettäisiin, että yritykset noudattavat huolellisuusvelvoitetta toimiansa ja toimitusketjujensa mahdollisten ihmisoikeus- ja ympäristövaikutusten suhteen. Tällainen lainsäädäntö olisi todennäköisesti monialaista ja siinä säädettäisiin säännösten noudattamatta jättämisestä määrättävistä seuraamuksista; myös tekoälyn käyttö olisi sisällytettävä tähän. Ks. perusoikeusviraston tuore raportti *Business and Human rights – access to remedy* (Yritystoiminta ja ihmisoikeudet – oikeussuojakeinojen saatavuus), jossa kehoitetaan parantamaan EU:hun sijoittautuneiden yritysten horisontaalisia ihmisoikeuksiin liittyviä huolellisuussääntöjä.

Vaikutustenarviointit ovat tärkeä väline sekä yrityksille että julkishallinnolle, jotta voidaan lieventää niiden toiminnan mahdollisia kielteisiä vaikutuksia perusoikeuksiin. EU:n lainsäädäntö edellyttää joillakin aloilla tiettyjä vaikutustenarviointeja, kuten yleisen tietosuojaa-asetuksen mukaisia tietosuoja koskevia vaikutustenarviointeja. Monet haastatellut ilmoittivat, että lain edellyttämä tietosuoja koskeva vaikutustenarviointi oli tehty. Ne olivat kuitenkin muodoltaan erilaisia. Lisäksi ennakoarvioinneissa keskitytään pääasiassa teknisiin näkökohtiin. Niissä on harvoin käsitelty mahdollisia vaikutuksia perusoikeuksiin. Joidenkin haastateltavien mukaan perusoikeuksia koskevia vaikutustenarviointeja ei tehdä, jos tekoälyjärjestelmä ei vaikuta tai ei näytä vaikuttavan kielteisesti perusoikeuksiin.

Tutkimus osoittaa, että haastateltavien tietämys muista kuin tietosuojaan ja jossain määrin syrjimättömyyteen liittyvistä perusoikeuksista on vähäistä. Enemmistö myöntää kuitenkin, että tekoälyn käytöllä on vaikutusta perusoikeuksiin. Jotkut haastatelluista kertovat, että heidän käyttämänsä järjestelmät eivät vaikuta perusoikeuksiin, ja tämä liittyy jossain määrin siihen, mihin tehtäviin tekoälyjärjestelmiä käytetään.

Kaikki vastaajat ovat tietoisia tietosuojakysymyksistä. Useimmat vastaajat ymmärtävät myös, että syrjintä voi – yleisesti ottaen – olla ongelma tekoälyä käytettäessä. Monet vastaajat eivät kuitenkaan ole selvillä tietosuojaan ja syrjimättömyyteen liittyvien oikeuksien täsmällisestä merkityksestä ja sovellettavuudesta.

Tutkimustulokset osoittavat, että yksityisen ja julkisen sektorin välillä on eroja. Yksityisen sektorin haastateltavat eivät useinkaan ole yhtä tietoisia monista perusoikeuksista, joihin vaikutuksia voisi kohdistua. Tietosuojakysymykset tunnetaan yksityisellä sektorilla hyvin. Muut oikeudet, kuten syrjimättömyys tai oikeus käyttää oikeussuojakeinoja, ovat kuitenkin vähemmän tunnettuja tekoälyn parissa työskentelevien liike-elämän edustajien keskuudessa. Jotkut olivat täysin tietoisia mahdollisista ongelmista. Toiset kuitenkin totesivat, että vastuu perusoikeuskysymysten soveltuvuuden tarkastamisesta on niiden asiakkailla.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 3

EU:n ja jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että käytössä on tehokkaat vastuuvollisuusjärjestelmät, joilla seurataan tekoälyjärjestelmien mahdollisia kielteisiä vaikutuksia perusoikeuksiin ja tarvittaessa puututaan niihin tehokkaasti. Niiden olisi harkittava perusoikeuksia koskevien vaikutustenarviointien (ks. perusoikeusviraston lausunto 2) lisäksi erityisten suojatoimien käyttöönottoa vastuuvollisuusjärjestelmän tehokkuuden varmistamiseksi. Tähän voisi sisältyä lakisääteinen vaatimus asettaa saataville riittävästi tietoa, jotta voidaan arvioida tekoälyjärjestelmien vaikutusta perusoikeuksiin. Tämä antaisi mahdollisuuden toimivaltaisten elinten ulkopuoliseen seurantaan ja ihmisoikeuksien valvontaan.

EU:n ja jäsenvaltioiden olisi myös hyödynnettävä paremmin nykyisiä valvontatoimien asiantuntijarakenteita perusoikeuksien suojelemiseksi tekoälyä käytettäessä. Näitä ovat tietosuojaviranomaiset, tasa-arvoelimet, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot, oikeusasiamieslaitokset ja kuluttajansuojaelimet.

Olisi varattava lisäresursseja tehokkaiden vastuuvollisuusjärjestelmien luomiseen osaamisen kehittämisen ja valvontaelimissä työskentelevän henkilöstön monipuolistamisen avulla. Näin valvontaelimet voisivat käsitellä tekoälyn kehittämiseen ja käyttöön liittyviä monimutkaisia kysymyksiä.

Samoin asianmukaisilla elimillä olisi oltava riittävästi resursseja, valtuuksia ja – mikä tärkeintä – asiantuntemusta, jotta ne voivat ehkäistä ja arvioida perusoikeuksien loukkauksia ja tukea tehokkaasti niitä, joiden perusoikeuksiin tekoäly vaikuttaa.

Soveltuvien elinten välisen yhteistyön helpottaminen kansallisella ja Euroopan tasolla voi auttaa asiantuntemuksen ja kokemusten jakamisessa. Tässä voi auttaa myös yhteistoiminta muiden sellaisten toimijoiden kanssa, joilla on alan asiantuntemusta, esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan erikoistuneiden organisaatioiden kanssa. Toteuttaessaan tällaisia toimia kansallisella tasolla jäsenvaltioiden olisi harkittava käytettävissä olevien EU:n rahoitusmekanismien käyttöä.

Tehokkaan valvonnan ja yleisen vastuullisuuden varmistaminen

Tekoälyä kehittävät ja käyttävät yritykset ja julkishallinnon tahot ovat yhteydessä eri elimiin, jotka vastaavat tekoälyyn liittyvien järjestelmien valvonnasta toimivaltuuksiensa ja toimialansa puitteissa. Näihin elimiin kuuluvat tietosuojaviranomaiset. Tekoälyä käyttävät eivät kuitenkaan aina ole varmoja siitä, mitkä elimet ovat vastuussa tekoälyjärjestelmien valvonnasta.

Vakiintuneiden kansainvälisten ihmisoikeusnormien – esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan ja perusoikeuskirjan 51 artiklan – mukaisesti valtioiden on turvattava ihmisten oikeudet ja vapaudet. Jotta valtiot voivat noudattaa sääntöjä tehokkaasti, niiden on muun muassa otettava käyttöön tehokkaat seuranta- ja täytäntöönpanomekanismit. Tämä koskee myös tekoälyä.

Seurannan osalta havainnot osoittavat, että erikoistuneilla elimillä, joita tietyille aloille on perustettu ja jotka vastaavat myös tekoälyn valvonnasta toimivaltuuksiensa puitteissa, on tärkeä rooli. Tällaisia ovat esimerkiksi pankkialan tai tietosuojaviranomaisten valvonta. Monilla tällaisilla elimillä voi olla merkitystä tekoälyn valvonnan kannalta perusoikeuksien näkökulmasta. Tekoälyn valvontaa koskevien elinten vastuualueet ovat kuitenkin edelleen epäselviä monille haastatelluista yksityisen ja julkisen sektorin edustajista.

Tekoälyn käyttöä julkishallinnossa valvotaan toisinaan osana säännöllisiä tarkastuksia. Tietyillä aloilla toimivilla yksityisillä yrityksillä on myös erikoistuneita valvontaelimiä, esimerkiksi terveydenhuollon tai rahoituspalvelujen alalla. Ne tarkastavat myös tekoälyn ja siihen liittyvien teknologioiden käytön esimerkiksi osana sertifiointijärjestelmiään. Yksityisen sektorin haastatellut toivoivat toimielimiä, jotka voisivat antaa asiantuntijaneuvontaa tekoälyn mahdollisten käyttötarkoitusten mahdollisuuksista ja laillisuudesta.

EU:ssa on hyvin kehittyneet riippumattomat elimet, joiden tehtävänä on suojella ja edistää perusoikeuksia. Näitä ovat tietosuojaviranomaiset, tasa-arvoelimet, kansalliset ihmisoikeusinstituutiot ja oikeusasiamieslaitokset. Tutkimus osoittaa, että tekoälyä käyttävät tai käyttämistä suunnittelevat ottavat usein tämän vuoksi yhteyttä eri tahoihin, kuten kuluttajansuojaelimiin.

Useimmiten tekoälyn käyttäjät ottivat yhteyttä tietosuojaviranomaisiin saadakseen ohjeita, tietoja tai hyväksynnän käytölle tapauksissa, joissa oli kyse henkilötietojen käsittelystä. Haastatellut asiantuntijat korostavat tietosuojaviranomaisten merkitystä tekoälyjärjestelmien valvonnassa henkilötietojen käytön osalta. He toteavat kuitenkin myös, että tietosuojaviranomaisilla ei ole riittävästi resursseja tähän tehtävään eikä niillä ole erityistä asiantuntemusta tekoälykysymyksistä.

Asiantuntijat, mukaan lukien tasa-arvoelinten ja tietosuojaviranomaisten kaltaisissa valvontaelimissä työskentelevät asiantuntijat, ovat yhtä mieltä siitä, että nykyisten valvontaelinten asiantuntemusta on vahvistettava, jotta ne voivat valvoa tehokkaasti tekoälyn liittyviä kysymyksiä. Asiantuntijoiden mukaan tämä voi olla haastavaa, koska näiden elinten resurssit ovat jo nyt tiukilla. He korostivat myös asiaankuuluvien, teknologiaan, digitaalisiin oikeuksiin ja algoritmeihin erikoistuneiden kansalaisyhteiskunnan organisaatioiden tärkeää roolia. Ne voivat lisätä vastuullisuutta tekoälyjärjestelmien käytössä.

SYRJIMÄTTÖMYYS, TIETOSUOJA JA OIKEUSSUOJAN SAATAVUUS: KOLME HORIZONTAALISTA TEEMAA

Tutkimus osoittaa, että tekoälyn käyttö vaikuttaa moniin perusoikeuksiin. Eri oikeuksiin vaihtelevassa määrin vaikuttavien kontekstisidonnaisten erityisnäkökohtien lisäksi useimpien tekoälytapausten yhteydessä tutkimuksessa esiin tulleita perusoikeuksiin liittyviä aiheita ovat muun muassa seuraavat: tarve varmistaa tekoälyn syrjimätön käyttö (oikeus olla joutumatta syrjityksi), vaatimus tietojen laillisesta käsittelystä (oikeus henkilötietojen suojaan) sekä mahdollisuus valittaa tekoälyn perustuvista päätöksistä ja hakea muutosta (oikeus tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen).

Kaksi tärkeintä haastatteluissa esiin tuotua perusoikeutta ovat tietosuojaja syrjimättömyys. Lisäksi toistuvasti nousi esiin tehokkaat tavat valittaa tekoälyn käytöstä, ja ne liittyivät oikeuteen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tehokkaihin oikeussuojakeinoihin. Seuraavat kolme perusoikeusviraston lausuntoa, joissa otetaan huomioon nämä havainnot, olisi luettava yhdessä muiden lausuntojen kanssa, joissa kehoitetaan tunnistamaan laajemmin kaikki tekoälyn vaikutuspiiriin kuuluvat perusoikeudet ja ottamaan tämä huomioon toiminnassa.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 4

EU:n jäsenvaltioiden olisi harkittava yritysten ja julkishallinnon kannustamista arvioimaan mahdollisia syrjiviä tuloksia tekoälyjärjestelmien käytössä.

Euroopan komission ja jäsenvaltioiden olisi harkittava rahoituksen myöntämistä kohdennetulle tutkimukselle, joka koskee tekoälyn ja algoritmien käytön mahdollisia syrjiviä vaikutuksia. Tällainen tutkimus hyötyisi sellaisten yhteiskuntatieteissä vakiintuneiden tutkimusmenetelmien soveltamisesta, joita käytetään tunnistamaan mahdollinen syrjintä eri aloilla rekrytoinnista asiakkaiden profilointiin.

Tällaisen tutkimuksen tulosten pohjalta olisi kehitettävä ohjeita ja välineitä, joilla tuetaan tekoälyä käyttäviä tahoja mahdollisten syrjivien tulosten havaitsemisessa.

Erityiset suojatoimet syrjimättömyyden varmistamiseksi tekoälyä käytettäessä

Haastateltavat mainitsivat harvoin mahdollista syrjintää koskevan yksityiskohtaisen arvioinnin tekemisen tekoälyn käytön yhteydessä. Tämä viittaa siihen, että tällaisesta syrjinnästä ei ole tehty perusteellisia arviointeja automatisoidussa päätöksenteossa.

Velvollisuus noudattaa syrjimättömyyden periaatetta on kirjattu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 2 artiklaan, Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 10 artiklaan (jossa unioni velvoitetaan torjumaan useisiin syihin perustuvaa syrjintää) sekä perusoikeuskirjan 20 ja 21 artiklaan (yhdenvertaisuus lain edessä ja moniin eri syihin perustuvan syrjinnän kieltäminen). Tämä periaate vahvistetaan myös useiden EU:n direktiivien eri soveltamisaloja koskevilla tarkemmissa ja yksityiskohtaisemmissa säännöksissä.

Automaatio ja tekoälyn käyttö voivat kasvattaa huomattavasti palvelujen tehokkuutta ja lisätä käyttö-

tarkoituksia tehtävissä, joita ihmiset eivät pystyisi suorittamaan. On kuitenkin varmistettava, että tekoälyn perustuvat palvelut ja päätökset eivät ole syrjiviä. Tämän huomioon ottaen Euroopan komissio korosti äskettäin **EU:n rasisminvastaisessa toimintasuunnitelmassa 2020–2025**, että tarvitaan lisää lainsäädäntöä, jolla turvataan syrjimättömyys tekoälyä käytettäessä.

Useimmat haastatellut ovat periaatteessa tietoisia siitä, että syrjintää saattaa esiintyä. He ottivat kuitenkin harvoin kysymyksen itse esiin. Vain harvat uskovat, että heidän järjestelmänsä voivat todella olla syrjiviä.

Haastateltavat mainitsivat harvoin myös mahdollisen syrjinnän yksityiskohtaisen arvioinnin, mikä tarkoittaa, että mahdollisesta syrjinnästä ei ole tehty perusteellista arviointia.

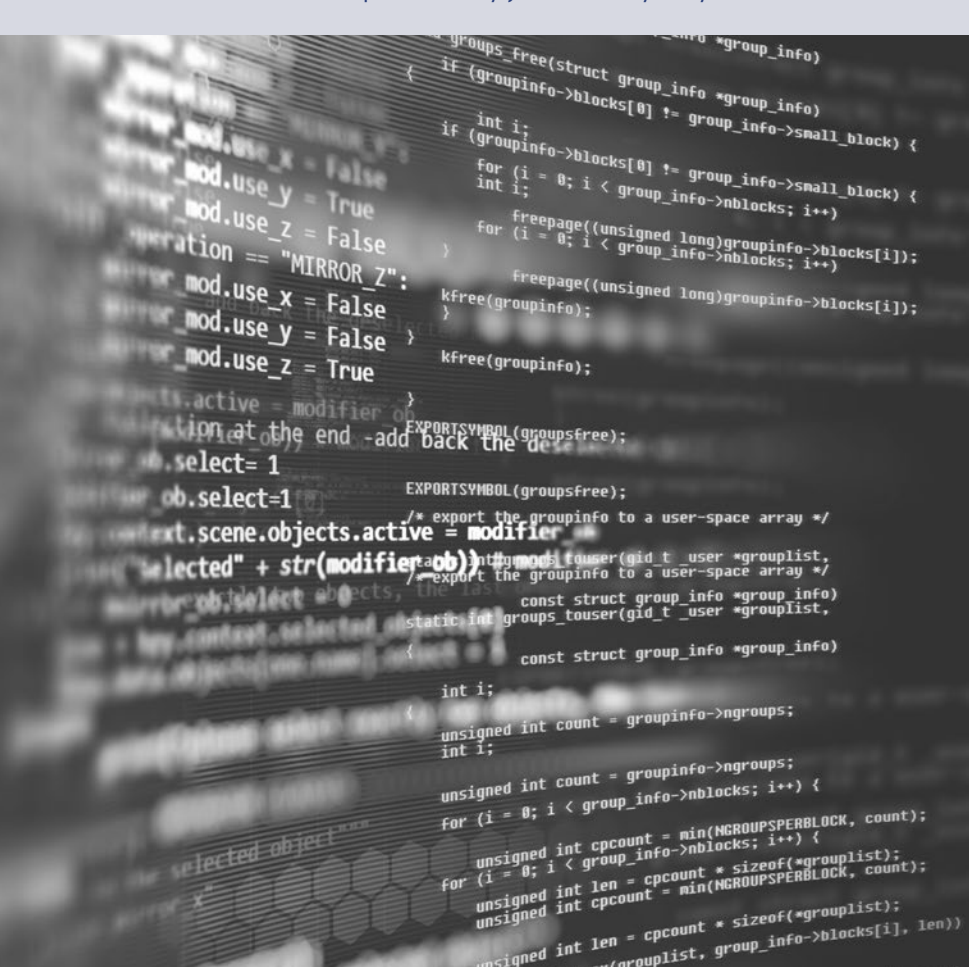
Yleinen käsitys on, että jättämällä pois tiedot suojaetuista ominaisuuksista, kuten sukupuolesta, iästä tai etnisestä alkuperästä, voidaan taata, että tekoälyjärjestelmä ei ole syrjivä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä pidä paikkaansa. Tiedot, jotka saattavat viitata suojattuihin ominaisuuksiin (sijaistiedot) ja jotka usein löytyvät datajoukoista, voivat johtaa syrjintään.

Joissakin tapauksissa tekoälyjärjestelmiä voidaan käyttää myös syrjivän käyttäytymisen testaamiseen ja havaitsemiseen, ja se voidaan koodata tietoaisteihin. Hyvin harvat haastatellut mainitsivat kuitenkin mahdollisuuden kerätä tällaisia tietoja muita heikommassa asemassa olevista ryhmistä mahdollisen syrjinnän havaitsemiseksi. Koska tekoälyjärjestelmien tosiasialliseen käyttöön liittyvästä mahdollisesta syrjinnästä ei ole tehty perusteellista analyysia, ei myöskään ole juuri lainkaan keskusteltu eikä analysoitu algoritmien käytön mahdollisia myönteisiä vaikutuksia oikeudenmukaisempien päätösten tekemiseksi. Lisäksi yksikään tekoälyn parissa työskentelevistä haastatelluista ei maininnut tekoälyn käyttöä mahdollisen syrjinnän havaitsemiseksi positiivisena tuloksena siinä mielessä, että syrjintä voidaan havaita paremmin, kun tietoja analysoidaan mahdollisten ennakkoluulojen varalta.

Koska tekoälyn ja algoritmien käyttöön liittyvän mahdollisen syrjinnän havaitseminen on edelleen haastavaa ja haastatellut käsitelivät asiaa vain lyhyesti, tarvitaan erilaisia toimenpiteitä. Näitä ovat muun muassa vaatimus ottaa huomioon syrjintään liittyvät kysymykset tekoälyn käyttöä arvioitaessa ja panostaminen mahdollista syrjintää koskeviin lisätutkimuksiin, joissa käytetään monenlaisia menetelmiä.

Tähän voisi sisältyä esimerkiksi syrjintätestaus. Se voisi perustua samanlaisiin vakiintuneisiin menetelmiin, joilla testataan ennakkoluuloja jokapäiväisessä elämässä, esimerkiksi kun on kyse työhakemuksista, joissa hakijan nimi muutetaan niin, että siitä voidaan tunnistaa (epäsuorasti) etninen alkuperä. Tekoälysovellusten osalta tällaisiin testeihin voisi sisältyä keinotekoinen profiili profiilien luominen verkkotyökaluille siten, että ne eroavat toisistaan ainoastaan suojattujen ominaisuuksien osalta. Tällä tavoin tulokset voidaan tarkistaa mahdollisen syrjinnän havaitsemiseksi. Tutkimuksessa voitaisiin hyödyntää myös kehittyneitä tilastollista analyysia, jolla voidaan havaita suojeltuja ryhmiä koskevien tietoaisteiden erot ja jota voitaisiin näin käyttää mahdollisen syrjinnän tutkimusperustana.

Joissakin tutkimushaastattelussa korostettiin, että monimutkaisten koneoppimisalgoritmien tuloksia on usein hyvin vaikea ymmärtää ja selittää. Näin ollen lisätutkimukset tällaisten tulosten ymmärtämiseksi ja selittämiseksi (ns. selittävä tekoäly) voivat myös auttaa havaitsemaan paremmin syrjintää tekoälyä käytettäessä.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 5

Euroopan tietosuojaneuvoston ja Euroopan tietosuojavaltuutetun olisi harkittava lisäohjeiden ja -tuen antamista, jotta voidaan panna tehokkaasti täytäntöön yleisen tietosuoja-asetuksen suoraan tekoälyn käyttöön soveltuvat säännökset perusoikeuksien turvaamiseksi, erityisesti mitä tulee henkilötietojen merkitykseen ja niiden käyttöön tekoälyssä, myös tekoälykoulutukseen käytettävissä tietoaaineistoissa.

Tekoälyn ja automatisoidun päätöksenteon käyttöön liittyy suuri epävarmuus automaattisen päätöksenteon merkityksestä ja oikeudesta ihmisen suorittamaan uudelleentarkasteluun. Näin ollen Euroopan tietosuojaneuvoston ja Euroopan tietosuojavaltuutetun olisi myös harkittava "automatisoidun päätöksenteon" ja "inhimillisen arvioinnin" käsitteiden selventämistä edelleen silloin, kun ne mainitaan EU:n lainsäädännössä.

Lisäksi kansallisten tietosuojaelinten olisi annettava käytännön ohjeita siitä, miten tietosuojasäännöksiä sovelletaan tekoälyn käyttöön. Tällaisiin ohjeisiin voisi sisältyä tekoälyn konkreettisiin käyttötapauksiin perustuvia suosituksia ja tarkistuslistoja tietosuojasäännösten noudattamisen tukemiseksi.

Lisää ohjeita tietosuojasta

Automatisoitua päätöksentekoa koskevien säännösten soveltamisalaa ja merkitystä on selvennettävä.

Tietosuoja on ratkaisevan tärkeää tekoälyn kehittämisessä ja käytössä. Perusoikeuskirjan 8 artiklan 1 kohdassa ja SEUT-sopimuksen 16 artiklan 1 kohdassa määrätään, että jokaisella on oikeus henkilötietojensa suojaan. Tätä oikeutta käsitellään tarkemmin yleisessä tietosuoja-asetuksessa ja lainvalvontadirektiivissä (direktiivi (EU) 2016/680), ja niihin sisältyy monia tekoälyn käyttöön sovellettavia säännöksiä.

Haastatellut totesivat, että useimmissa heidän käyttämässään tekoälyjärjestelmissä käytetään henkilötietoja, mikä vaikuttaa tietosuojaan monin eri tavoin. Joissakin sovelluksissa – haastateltavien mukaan – ei kuitenkaan käytetä henkilötietoja tai käytetään ainoastaan anonymisoituja tietoja, joten tietosuojalainsäädäntöä ei näissä tapauksissa sovellettaisi. Jos käytetään henkilötietoja, sovelletaan kaikkia tietosuojaan liittyviä periaatteita ja säännöksiä.

Tässä raportissa korostetaan tietosuojaan liittyvää tärkeää kysymystä, joka on merkityksellinen myös muiden perusoikeuksien kannalta automatisoidun päätöksenteon osalta. Eurobarometri-tutkimuksen mukaan vain 40 % eurooppalaisista tietää, että he voivat vaikuttaa automatisoituihin päätöksiin. Tekoälyn parissa työskentelevillä on huomattavasti enemmän tietoa tästä oikeudesta – suurin osa haastatelluista otti

asian esille. Monet haastatelluista, myös asiantuntijat, katsoivat kuitenkin, että automaattista päätöksentekoa koskevien säännösten soveltamisalaa ja merkitystä on selvennettävä.

Sosiaalietuuksien alalla haastateltavat mainitsivat vain yhden esimerkin täysin automatisoidusta sääntöihin perustuvasta päätöksenteosta. Kaikki muut mainitut hakemukset ovat sellaisia, jotka tarkastetaan ihmisvoimin. Julkishallinnon haastateltavat korostivat, miten tärkeää on, että ihmiset tarkistavat kaikki päätökset. He kuvasivat kuitenkin harvoin sitä, mitä tällainen ihmisen tekemä arviointi todella tarkoittaa ja miten muita tietoja käytettiin tekoälyjärjestelmien tuotosten tarkastelussa.

Vaikka haastateltavat ovat eri mieltä siitä, onko voimassa oleva lainsäädäntö riittävä vai ei, monet toivoivat, että nykyisiä tietosuojasääntöjä tulkittaisiin konkreettisemmin automaattisen päätöksenteon osalta, kuten yleisen tietosuoja-asetuksen 22 artiklassa säädetään.

Tehokas oikeussuojan saatavuus tapauksissa, joissa on kyse tekoälyyn perustuvista päätöksistä

Jotta tekoälyn käyttöön perustuvat päätökset voidaan riitauttaa tehokkaasti, ihmisillä on oltava tietoa siitä, että tekoälyä käytetään, sekä siitä, miten ja mihin päätöksistä voi valittaa. Tekoälyä käyttävien organisaatioiden on pystyttävä selittämään tekoälyjärjestelmänsä toiminta ja tekoälyyn perustuvat päätöksensä.

Oikeussuojan saatavuus on sekä prosessi että tavoite, ja se on ratkaisevan tärkeää henkilöille, jotka haluavat hyötyä muista menettelyllisistä ja aineellisista oikeuksista. Se kattaa useita keskeisiä ihmisoikeuksia. Näihin kuuluu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 ja 6 artiklan sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklan mukainen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin. Näin ollen oikeus tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin velvoittaa käsitteenä valtiot takaamaan jokaiselle oikeuden saattaa asia tuomioistuimen tai joissakin tapauksissa vaihtoehtoisen riidanratkaisuelimen käsiteltäväksi, jos todetaan, että yksilön oikeuksia on loukattu.

Näiden standardien mukaan julkisen tai yksityisen tahon tekoälyjärjestelmän kehittämisestä tai käytöstä johtuvan ihmisoikeusloukkauksen uhrille on annettava mahdollisuus oikeussuojakeinoihin kansallisessa viranomaisessa. Perusoikeuskirjan 47 artiklan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaisen oikeuskäytännön mukaisesti oikeussuojakeinojen on oltava ”sekä käytännössä että oikeudellisesti tehokkaita”.

Tutkimustuloksissa määritetään seuraavat edellytykset sille, että oikeussuojakeinot olisivat käytännössä tehokkaita tapauksissa, joissa on kyse tekoälyjärjestelmistä ja niiden vaikutuksesta perusoikeuksiin: Jokaisen on saatava tietoa tekoälyn käytöstä sekä siitä, miten ja mihin voi päätöksistä valittaa. Tekoälyä käyttävien organisaatioiden on varmistettava, että yleisö saa tietoa niiden tekoälyjärjestelmästä ja siihen perustuvista päätöksistä.

Tulokset osoittavat, että tekoälyjärjestelmien ja niiden päätöksenteon selittäminen yleis-tajuisesti voi olla haasteellista. Teollis- ja tekijänoikeudet voivat haitata yksityiskohtaisten tietojen antamista siitä, miten algoritmi toimii. Lisäksi jotkin tekoälyjärjestelmät ovat monimutkaisia. Tämän vuoksi on vaikeaa antaa merkityksellistä tietoa järjestelmien toiminnasta ja siihen liittyvistä päätöksistä.

Tämän ongelman ratkaisemiseksi jotkin haastatellut yritykset välttävät monimutkaisten menetelmien käyttöä tietyssä päätöksenteossa, koska ne eivät pystyisi selittämään päätös-ratkaisujaan. Vaihtoehtoisesti ne käyttävät saman ongelman osalta yksinkertaisempia tietojen analyysimenetelmiä saadakseen käsityksen tiettyihin tuloksiin vaikuttavista tärkeimmistä tekijöistä. Jotkin yksityisen sektorin haastatelluista viittasivat toimiin, joilla pyrittiin vähitellen parantamaan heidän tietämystään tekoälyteknologiasta.

PERUSOIKEUSVIRASTON LAUSUNTO 6

EU:n lainsäätäjän ja jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että yksilöillä on käytettävissään tehokkaat oikeussuojakeinot tapauksissa, joissa on kyse tekoälyyn perustuvista päätöksistä.

Sen varmistamiseksi, että käytettävissä olevat oikeussuojakeinot ovat käytännössä käytettävissä, EU:n lainsäätäjä ja jäsenvaltiot voisivat harkita lakisäätöisen veloitteen käyttöönottoa tekoälyjärjestelmiä käyttäville julkishallinnon yksiköille ja yksityisille yrityksille, jotta ne antaisivat muutoksenhakijoille tietoa tekoälyjärjestelmänsä toiminnasta. Tähän sisältyy tietoa siitä, miten nämä tekoälyjärjestelmät päätyvät automatisoituihin päätöksiin. Tämä velvoite auttaisi saavuttamaan oikeussuojaa hakevien henkilöiden menettelyllisen yhdenvertaisuuden. Se tukisi myös tekoälyjärjestelmien ulkoisen seurannan ja niihin liittyvien ihmisoikeusasioiden valvonnan tehokkuutta (ks. perusoikeusviraston lausunto 3).

Koska monimutkaisia tekoälyjärjestelmiä on vaikea selittää, EU:n olisi yhdessä jäsenvaltioiden kanssa harkittava suuntaviivojen laatimista avoimuuden tukemiseksi tällä alalla. Tässä yhteydessä niiden olisi hyödynnettävä alalla toimivien kansallisten ihmisoikeuselinten ja kansalaisyhteiskunnan järjestöjen asiantuntemusta.

Tässä tiivistelmässä esitetään perusoikeusviraston raportin *Getting the future right – Artificial intelligence and fundamental rights* (Tienviittoa tulevaisuuteen – tekoäly ja perusoikeudet) tärkeimmät havainnot. Pääraportti on saatavilla [perusoikeusviraston verkkosivustolta](#).

PROMOTING AND PROTECTING YOUR FUNDAMENTAL RIGHTS ACROSS THE EU

Euroopan unionin perusoikeusviraston tekoälyä ja perusoikeuksia koskevassa raportissa esitetään konkreettisia esimerkkejä siitä, miten yritykset ja julkishallinnon yksiköt EU:ssa käyttävät tai yrittävät käyttää tekoälyä. Siinä keskitytään neljään keskeiseen alaan – sosiaalietuuksiin, ennakoivaan poliisitoimintaan, terveyspalveluihin ja kohdennettuun mainontaan. Raportissa käsitellään mahdollisia vaikutuksia perusoikeuksiin ja analysoidaan, miten nämä oikeudet otetaan huomioon tekoälysovellusten käytössä tai kehittämisessä.

Tässä yhteenvedossa esitellään raportin keskeiset havainnot. Ne voivat antaa tietoa EU:n ja jäsenvaltioiden poliittisille pyrkimyksille säännellä tekoälyyn perustuvien välineiden käyttöä ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia kunnioittaen.

FRA – EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta

Puh. +43 1580300 – Faksi +43 158030699

fra.europa.eu

[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)

twitter.com/EURightsAgency

[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

Euroopan unionin
julkaisutoimisto